

Finite Subjunctive versus Non-Finite Infinitive Control Juxtaposed: A Cross-Linguistic Account

Mohammadreza Pirooz¹

Received: 2024/01/12 Accepted: 2024/10/14

1. Introduction

Ever since the onset of generative tradition in the nineteen fifties, probing into the nature of the theory of grammar received its greatest impact from the English-type accounts. Finite theory of control, as such, was not considered a mainstream approach at the time (Landau, 2004; Landau, 2013; Landau, 2024) with PRO appearing only in nonfinite clauses, receiving no case (Chomsky, 1981). As a result, this study aims at investigating control constructions in Persian in their finite subjunctive clauses and comparing and contrasting them to the infinitive control constructions typically found in languages like English.

To do so, we juxtapose the clausal architecture of *finite subjunctive control* as seen in Persian and the clausal architecture of *non-finite infinitive control* as found typically in a language like English. Whereas control constructions in a language like English appear in their *bare* infinitive clauses, with no overt manifestation of formal properties, the same type of constructions in Persian appear productively in *non-bare* finite clauses of the subjunctives. This dissimilarity in clausal architecture of English and Persian can be compared and contrasted in (1) and (2) respectively.

How to Cite:

Pirooz, M (2025), Finite Subjunctive versus Non-Finite Infinitive Control Juxtaposed: A Cross-Linguistic Account, *Journal of Language Research*, 17 (54), 263-295.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2024.46181.2399>

homepage: <https://zabanpazhuhi.alzahra.ac.ir>

1. Department of English Language and Literature, University of Qom, Qom, Iran;

mr-pirooz@qom.ac.ir

Copyright © 2025 The Authors. Published by Alzahra University. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited; and does not alter or modify the article.

(1) Sara tæsmim=gereft ke æz talar birun be-r-e.

Sara decision=took.3Sg. that from hall out Sbj-go-3Sg.¹

“Sarah decided to leave the hall.”

Generally, these differences amount to saying that the two constructions in the two languages have two different types of embedded clause architectures, i.e. infinitive vs. finite complementation for the relevant embedded clause. The architecture, interestingly includes several properties that mark these clauses absolutely different from the infinitives. In what follows, we will demonstrate these differences by contrasting the two types of constructions in English and Persian as seen typically in examples (1) and (2) above.

The juxtaposition of the two types of embedded constructions, as seen in the two types of languages above, provides us with two relevant types of architectures for the embedded clause cross-linguistically, i.e. the non-finite infinitive clause and the finite subjunctive complementation. While the embedded clause in (1) is a typical non-finite clause of the type bare infinitive construction found in a language like English, the parallel construction in (2) is a finite construction in Persian (Darzi, 2008; Karimi, 2008a; Ilkhanipour, 2014; Pirooz, 2010; 2016). As a result of the finite complementation, the embedded clause in (2) includes person and number endings, and as such introduces a TP projection in the embedded clause with [parson], [number], and [tense], similar to that of the matrix clause. As such, these embedded clauses are finite clauses (Cowper, 2016) as the verbal element *obligatorily* receives person and number ending completely similar to that of the matrix clause verbal element. This divorces the infinitival nature of the embedded control construction in these constructions, and as a result, integrates finite complementation into the embedded control constructions, as found similarly in other languages (Landau, 2004; 2013; 2024; Terzi, 1997). This is interesting when we also find non-finite control in the Persian with nominal infinitives, or gerunds in this language as well (Darzi, 2001; Pirooz, 2011; 2021).

Interestingly, PRO actively appears in finite control constructions, similar

1. 3Sg.: third person singular, Sbj.: subjunctive, tæsmim=gereft: a complex-predicate control verb

to the non-finite, infinitive found typically in a language like English, contra the GB approach of the time (Chomsky, 1981) and as such, values/checks structural Nominative in the course of the embedded clause derivation, contra the Null Case approach (Martin, 2001), divorcing the PRO Theorem (Chomsky, 1981) in these finite environments (Landau, 2006; Sigurdsson, 2008; Pirooz, 2016). The construction of an embedded control construction in a sentence like (2) above has a TP, with the [person], [number], and [tense] actively present in the derivation, where the verbal element *obligatorily* receives person and number ending. As such, PRO base-generated within vP moves Spec;TP to check Nominative structurally (Pirooz, 2016). These appear in (2) above, repeated as (3) below with the relevant elements added to the derivation, shown in boldface for the convenience sake.

(2) Sara tæsmim=gereft ...[TP **PRO**_{Nom} [_{vP} **PRO** æz talar birun be-r-e]].

Secondly, whereas the embedded clause in (1) typically appears in a bare infinitive construction, the embedded clause in (2) appears in the subjunctive construction, with the subjunctive clitic *be-* prefixed to the verbal element. This makes it possible to introduce a mood phrase (i.e. MoodP) into the derivation, headed by the subjunctive clitic *be-* prefixed ultimately to the beginning of the verbal element. These elements that appear in (2) above, are included in the derivation (4) below in boldface the for convenience sake.

(3) Sara tæsmim=gereft ... [MoodP [TP PRO [_{vP} **PRO** æz talar birun **be-r-e**]]].

Thirdly, whereas the embedded clause in a control construction in a language like English does not hold a CP projection, the embedded clause in (2) inadvertently includes a CP projection, with the complementizer *ke* “that” appearing as the head of the CP (Darzi, 2008; Hashemipour, 1989; Ilkhanipour, 2014; Karimi, 2008a; Pirooz, 2010; Pirooz, 2016). The CP projection and its relevant complementizer head *ke* in (2) above, are added to the derivation shown in in boldface in (5) below:

(4) Sara tæsmim=gereft [_{CP} **ke** [MoodP [TP PRO [_{vP} **PRO** æz talar birun be-r-e]]]].

Therefore, the difference between the infinitive-type English complementation for a language like English and the finite-subjunctive complementation in embedded control constructions can be linearized below.

(5) Finite vs. Infinitive Complementation

a. Infinitive complementation (English)

... [InfP PRO ...]

b. Finite complementation (Persian)

... [CP ke [MoodP *be-* [TP PRO_{Nom.} [vP [PRO ... *be-v* ...]]]]]]

These differences undoubtedly show a change of the idea of the control constructions from the early English-type accounts of non-finite control complementation, to the inclusion of finite and/or subjunctive complementation in the minimalist accounts. More specifically, the finite-subjunctive theory of control, as we see here, and as we see cross-linguistically, results in a shift of attention from merely considering finite and/or subjunctive control constructions as something marginal to the mainstream control constructions of the GB-type era, to embracing them as a new typology of control constructions with a new clausal architecture that shares its architectural properties with those ones in the matrix clause architecture (Landau, 2004; 2013; 2024).

2. Conclusion

In what follows, we will demonstrate how this theory of finiteness, as we illustrated here and as are found in the relevant literature of control complementations in other languages, resulted in the development and/or extensions in the theory of control, starting from the pre-GB era to the most recent minimalist accounts.

Firstly, as the theory of generative grammar took its earliest explanations from the English-type languages, the earlier accounts of the theory of control and PRO dissociated finiteness from control constructions altogether, and related them to infinitive complementation found in a language like English. Therefore, a language like Persian at the time with the finite, *non-infinitive* control construction (Hashemipour, 1988; 1989) or having a subjunctive clause having merely a bare vP (Wurmbrand, 2001) to lack a CP projection (Ghameshi, 2001) was considered exceptional, or marginal to the conception of the infinitive control, found in the mainstream-type languages like English.

Secondly, since English does not typically utilize the subjunctive complementation, or alternatively, since the class of subjunctives in English does not generate control constructions, the earlier accounts of control in subjunctive constructions in the languages that have these constructions appeared marginal to the mainstream generativist accounts, though these studies have a history of their own, beginning in the 1980s and the 1990s (1998; Terzi, 1997; Hashemipour, 1988; 1989), among many others.

Thirdly, the earliest accounts of infinitive-type control constructions considered the empty category PRO to be ungoverned with no Case, appearing only in the subject position of the infinitive clause (Chomsky, 1981). This was again to the exclusion of this empty category PRO in the finite clauses in the theory of syntax. Subsequently, at the time PRO was considered an exceptional nominal empty category, appearing only in the subject position of a non- finite infinitive construction, and not in that of a finite construction. However, with the development of the idea that PRO is a regular empty category, checking regular structural Case, and having regular morphological case similar to any other nominal elements elsewhere in the sentence (Sigurdsson, 2008; Landau, 2008), a regular Case/case was valued/checked for the PRO, and was received morphologically by PRO in languages like Persian that show PRO having regular Case/case (Pirooz, 2016).

Finally, with the overt manifestation of the CP, and with the overt complementizer head *ke* “that” in these control constructions (Darzi, 2008; Ilkhanipour, 2014; Pirooz, 2016; Karimi, 2008a), Persian illustrates that the presence of a controlled CP is a possibility in control constructions. This makes the language similar to other languages that have this type of projection in their embedded control construction (Witkos, 2010; Sevdali, 2012), and dissimilar to the infinitive-type languages with no CP in their control environments. Nonetheless, as these control CPs in Persian are porous to a matrix probe, they allow for the ϕ -features of PRO to be controlled, i.e. valued/checked phase-externally, the theory of finite control in Persian provides challenges for the Phase Impenetrability of Condition.

Keywords: finite control, PRO, subjunctive clauses, complementizer, Case, ϕ -features, Persian

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تقابل ساخت خودایستای التزامی و ساخت مصدری در بندهای کنترلی: یک توصیف زبان گذر

محمد رضا پیروز^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۳

چکیده

در آغاز پیدایش دستور زایشی، کاوش در نظریه زبان همواره متأثر از زبانی مانند زبان انگلیسی بود. با گذر از آن دوره، نظریه زبان همواره بر آن بوده است که بهینه تر و کمینه تر شود. یکی از ساخت‌هایی که این پویایی نظری را در تاریخ دستور زایشی نشان می‌دهد، بررسی ساخت‌های کنترلی است. ساختمان نحوی و معناشناختی بندهای متممی کنترلی در زبانی مانند فارسی اساساً متفاوت از همین ساخت‌ها در زبان‌هایی مانند انگلیسی است. در زبان فارسی، ساخت‌های کنترلی در بندهای متممی خودایستای التزامی واقع می‌شوند. این بندها دارای ویژگی‌های نحوی-ساخت‌واژی [شخص]، [شماره] و [زمان] هستند. همچنین این بندها در درون گروه زمان، گروه نمود، و نیز گروه متمم‌نما جای دارند. ولی همین گونه ساخت‌ها در زبان‌هایی مانند انگلیسی در بندهای متممی ناخودایستا و عریان مصدری جای می‌گیرند که هیچ‌یک از ویژگی‌های نحوی-ساخت‌واژی بالا، و همچنین هیچ‌کدام از این گروه‌های نحوی بالا را ندارند. این تفاوت ساختاری در نخستین انگاره‌های دستوریان زایشی توصیف‌ناپذیر بود. ولی با گذر از آن دوره و ورود و استمرار در برنامه کمینگی، این گونه نگرش‌های انگلیسی-محور اندک‌اندک از دستور زبان رخت بستند تا نظریه زبان همگانی تر شود. براین پایه، جستار کنونی بر آن است تا نشان

استناد به مقاله:

پیروز، محمد رضا (۱۴۰۴)، تقابل ساخت خودایستای التزامی و ساخت مصدری در بندهای کنترلی: یک توصیف زبان گذر، *زبان پژوهی*، ۱۷ (۵۴)، ۲۶۳-۲۹۵.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2024.46181.2399>

homepage: <https://zabanpazhuhi.alzahra.ac.ir>

۱. گروه زبان و ادبیات انگلیسی، دانشگاه قم، قم، ایران؛ mr-pirooz@qom.ac.ir

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. © ۱۴۰۴. ناشر این مقاله، دانشگاه الزهراء است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و عدم تغییر یا تعدیل مقاله مجاز است.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

دهد که چگونه این تفاوت‌های ساختاری میان متمم‌های خودایستا و ناخودایستای کنترلی در این دو رده از زبان توانسته‌ست سبب توصیف‌های بهینه در دستور زایشی، به‌ویژه در برنامه کمینگی شود تا نظریه زبان از یک درجه کفایت مشاهده‌ای ساده، به‌سوی کفایت توصیفی و توضیحی بالاتر گام بردارد.

واژه‌های کلیدی: کنترل خودایستا، ضمیر مستتر، بند التزامی، متمم‌نما، حالت دستوری، نظریه گام‌ها، ویژگی‌های فای، زبان فارسی

۱. مقدمه

کاوش در ساخت‌های کنترلی همواره در کانون کنکاش‌های نحوی و معناشناختی همه دستوریان زایشی بوده‌است و پیشینه‌ای هم‌راستا با خود دستور زایشی دارد. کار بررسی این ساخت‌ها با روزن‌بام (Rosenbaum, 1967) آغاز می‌شود و در آثار پس از آن همچون چامسکی (Chomsky, 1981)، در قالب نظریه اصول و پارامترها استمرار می‌یابد، سپس نام نظریه کنترل را در مجموعه نظریه‌های حاکمیت و مرجع‌گزینی به خود می‌دهد. در برنامه کمینگی، این راهکارها استمرار می‌یابد و از آن زمان همواره مورد توجه دستوریان زایشی، هم در حوزه نحو و هم در حوزه معناشناسی بوده‌است. یکی از این راهکارها، معرفی ساخت کنترل خودایستا در زبان‌هایی بوده‌است که چنین ساخت‌هایی را در ساختمان بند متمم خود پذیرا هستند. این گونه زبان‌ها، یا اساساً ساخت مصدری ندارند، مانند زبان فارسی (برای نمونه در اثر کریمی (Karimi, 2008b))، و یا ساخت کنترلی در آن‌ها می‌تواند به دو گونه خودایستا و ناخودایستا در دو محیط نحوی متفاوت پدیدار شود. زبان فارسی از این گونه زبان‌هاست که یک ساخت کنترلی هم می‌تواند در درون بندهای متممی خودایستا نمود یابد، و هم در درون بندهای اسم مصدری ناخودایستا.

از آن‌جا که زبان فارسی از ساخت خودایستای التزامی به گونه‌ای زایا بهره می‌برد و به سبب اینکه بسیاری از ساخت‌های کنترلی نیز در همین گونه بندها، یعنی بندهای خودایستای التزامی پدید می‌آیند، کاوش‌های فراوانی بر پایه ساخت کنترلی از گونه خودایستای التزامی در زبان فارسی انجام گرفته‌است که در بخش بررسی آثار مورد تحلیل قرار خواهند گرفت. از سوی دیگر، زبان فارسی از ساخت ناخودایستا نیز برای گروه ویژه‌ای از محمول‌های کنترلی بهره می‌گیرد که برای نمونه در اثر درزی (Darzi, 2001) دیده می‌شود، که مورد بررسی جستار کنونی نیست. بنابراین، کاوش کنونی از یک سو بر روی ساخت‌های خودایستای التزامی و اختلاف و تقابل آن‌ها با ساخت‌های ناخودایستای مصدری، و از سوی دیگر همسانی آن‌ها با ساخت‌های مصدری در دیگر زبان‌ها متمرکز شده‌است.

به سبب پدیده خودایستایی در زبان فارسی، ساخت‌های کنترلی در زبان فارسی با ساخت‌های مشابه خود در زبان‌های دارای ساخت مصدری تفاوت بنیادین دارد. درحالی‌که بند متمم در یک ساخت کنترلی در زبان انگلیسی در درون یک بند مصدری قرار می‌گیرد، بند متمم در زبان فارسی در درون یک ساخت خودایستا قرار دارد و این ساخت خودایستا در درون یک گروه متمم‌نما با هسته که قرار می‌گیرد. این تفاوت‌ها در جمله‌هایی مانند (۱) از زبانی مانند انگلیسی و نمونه (۲) از زبان فارسی دیده می‌شوند.

1. The teacher forced the students [Inf.P PRO to leave the classroom].

۲. معلم دانش‌آموزان را وادار کرد [گروه متمم نما که] [گروه نمود] [گروه زمان ضمیر مستتر] [گروه فعلی کوچک کلاس را ترک کنند].

کاوش کنونی بر آن است تا نشان دهد که چگونه تفاوت میان ساخت بند متمم در یک بند متممی کنترلی در زبان‌هایی مانند فارسی (با ساخت خودایستا) از یک سو و از سوی دیگر، در زبان‌هایی مانند انگلیسی (با ساخت مصدری ناخودایستا) توانسته‌است در تاریخ دستور زایشی به بهینگی بیشتر نظریه زبان در طول تاریخ دستور زایشی بیانجامد. گفتنی است که شمار بسیاری از محمول‌های کنترلی در زبان فارسی در همین ساخت‌های خودایستای التزامی واقع می‌شوند.

در بخش‌های آینده این جستار، تفاوت ساختاری میان ساخت کنترلی در زبان‌هایی مانند انگلیسی را با زبان فارسی (و نیز زبان‌های مشابه زبان فارسی) بررسی می‌کنیم. بر این پایه، نخست در بخش دوم، چارچوب نظری مورد نیاز در این کاوش را مرور خواهیم کرد. در بخش سوم، به بررسی آثار مرتبط با ساخت‌های کنترلی، مورد بررسی در این جستار خواهیم پرداخت. در بخش چهارم، نخست بر روی تفاوت ساختاری ساخت کنترلی در زبان فارسی و اختلاف آن با ساخت‌های مشابه در زبان‌هایی مانند انگلیسی تمرکز خواهیم کرد تا نشان دهیم که چگونه این گونه تفاوت‌ها سبب ایجاد غنای بیشتر در درک فزاینده نظریه کنترلی و نیز نظریه زبان شده‌اند. سپس، نشان خواهیم داد درحالی‌که ساخت‌های کنترلی در زبان‌هایی مانند زبان انگلیسی در یک ساخت عریان مصدری^۱ جای دارد، که خود یک ساخت ناخودایستاست، ولی همین ساخت‌ها در زبان‌هایی مانند فارسی در یک ساخت متممی از نوع التزامی نمایان می‌شود، که ساختی است خودایستا. در یک ساخت خودایستا در زبان فارسی شباهت تقریباً تمام‌عیار میان ساختمان یک بند متمم با یک ساختمان بند متممی، همچون بند پایه یافت می‌شود. همین وضع در یک بند متمم کنترلی در زبان فارسی دیده می‌شود. پس از بررسی ساختاری بند متممی خودایستای التزامی در ساخت‌های کنترلی، آن‌گاه به سراغ دو گونه از انواع کنترلی، یعنی کنترلی فاعلی و مفعولی خواهیم

1. bare infinitive

رفت تا تفاوت ساختاری هر یک را در این ساخت‌ها بررسی کرده باشیم. در بخش پنجم، به بیان پیامدهای نظری این تقابل برای نظریه زبان خواهیم پرداخت.

۲. چارچوب نظری

۲-۱. ساختار بندها بر پایه نحو کمینگی

چارچوب نظری این کاوش در قالب نحو کمینگی چامسکی و همکاران (Chomsky & Lasnik, 2000, 2001; Chomsky, 1993) و نیز آثاری که پس از آن پدیدار گشتند، شکل گرفته است. به ویژه، دو نظریه از مجموعه نظریه‌های نحو کمینگی و یک عملیات نحوی در شکل‌گیری ساخت ناخودایستای التزامی در زبان فارسی و ساخت مصدری (مورد کاوش در زبان‌های دیگر) تعامل دارند. نخست، نظریه ایکس-تیره^۱ در تشکیل ساخت گروهی است که ساختمان بندهای پایه و متممی را شکل می‌دهد، دوم عملیات تطابق^۲ چامسکی (Chomsky, 2000, 2001, 2008) است که ویژگی‌های تعبیرناپذیر را به ساخت وارد می‌نماید، سوم، نظریه مراحل یا گام‌ها^۳ چامسکی (Chomsky, 2001; Chomsky, 2008) است که عملیات نحوی را گام‌به‌گام و از پایین‌به‌بالا در درون بند متمم و پس از آن در درون بند اصلی به‌انجام می‌رساند.

۲-۲. ساختار ویژه بندهای کنترلی

تحلیل در ساخت‌های کنترلی زبان‌ها در قالب نظریه‌ای با نام نظریه کنترل انجام می‌گیرد که خود یکی از مجموعه نظریه‌های اصول و پارامترهاست. نظریه کنترل به بررسی رفتار بندهای متممی می‌پردازد که جایگاه فاعلی آن‌ها را یک مقوله نحوی تهی^۴ با نام ضمیر مستتر^۵ پر کرده است. این مقوله نحوی تهی با فاعل (و یا مفعول) بند پایه هم‌مرجع است و این فاعل و یا مفعول آن را کنترل می‌کند. از دید معناشناسی، گروه محمول‌های ویژه‌ای با نام محمول‌های کنترلی، که در جایگاه فعلی بند پایه جای دارند، توان ساخت یک ساختمان کنترلی را از خود نشان می‌دهند.

از دید ساختمان بند متمم، چارچوب نظری بحث کنونی نیازمند به بررسی دو چارچوب دیگر است. یکی ساختمان بند متممی خودایستا^۶ و تفاوت آن با ساخت ناخودایستا^۷ است، و دیگری

1. X-bar Theory

2. operation Agree. در این جستار عملیات تطابق نحوی با مطابقت ساخت‌وازی متفاوت است.

3. phase Theory

4. empty category

5. PRO (or big PRO)

ضمیر مستتر یکی از مقوله‌های تهی در نحو زایشی است که جایگاه فاعلی را در یک بند متممی کنترلی پر می‌کند. از این عنصر در زبان فارسی با نام ضمیر انتزاعی و ضمیر پنهان نیز نام برده شده است.

6. finite

7. non-finite

ساختمان بند متمم، از گونه ساخت التزامی^۱ است که هر دو همزمان در بندهای کنترلی زبان فارسی به گونه‌ای زایا یافت می‌شوند.

بندهای متممی کنترلی زبان فارسی متفاوت با بسیاری از زبان‌ها، از ساخت خودایستا بهره می‌برند. به این سبب، لازم است که در بحث چارچوب نظری، بحث خودایستایی و ارتباط آن را با ساخت کنترلی را نیز بگنجانیم. بحث دیگری که نیازمند به اشاره به آن در این جا است، تقابل میان ساخت مصدری ناخودایستا است که در زبان‌هایی مانند زبان انگلیسی یافت می‌شود و دیگری ساخت متممی التزامی است که در زبان‌هایی مانند زبان فارسی یافت می‌شود. این دو چارچوب و شباهت میان آن‌ها، شالوده اصلی این جستار را بنیان نهاده است.

از سوی دیگر، بند مصدری یک ساخت ناخودایستا است. چنین بندی، نوعاً بدون فاعل آشکار در جایگاه فاعلی خود است. عنصر فعلی در یک ساخت مصدری اساساً بدون ویژگی‌هایی مانند زمان، شخص، شمار، جنس و حالت است. برخی از زبان‌ها مانند زبان فارسی ساخت و فعل مصدری ندارند و ممکن است از اسم مصدر با پسوند *تن/دن* به جای آن استفاده کنند، مانند نوشتن و خواندن. ولی در یک ساخت التزامی از یک نمود^۲ دستوری استفاده می‌شود که نشان‌دهنده نگرش^۳ گوینده است. این عنصر دستوری را نمود التزامی می‌گویند که نقطه مقابل نمود اخباری^۴ و نمود واقعی^۵ (در مقابل نمود ناواقع^۶) است. این نمود با کاربردهای گوناگون و با ساختمان نحوی-ساخت‌واژی متفاوت در زبان‌های گوناگون دیده می‌شود. در زبان فارسی چنین عنصر نمود-نمایی به صورت یک پی‌چسب^۷ پیشوندی با ساختواژه *be-* به آغاز عنصر فعلی پیش‌چسب^۸ می‌شود.

۳. بررسی آثار مرتبط

در زبان فارسی شماری از آثار دستوری به آثار کنترلی پرداخته‌اند. بیشتر این آثار بر روی دیدگاه‌های نحوی متمرکز شده‌اند، و برخی از این آثار به دیدگاه‌های معناشناختی، به ویژه معناشناسی واژگانی پرداخته‌اند. این بخش به بررسی از آن دسته از آثاری خواهد پرداخت که با پدیده خودایستایی و کنترل که موضوع کاوش کنونی است ارتباط بیشتری داشته باشد.

1. subjunctive
2. mood
3. attitude
4. indicative
5. realis
6. irrealis
7. clitic
8. pro-clitic

از میان نخستین زبان‌شناسان فارسی که به بررسی ساخت کنترلی زبان فارسی پرداخته‌است، هاشمی‌پور^۱ (Hashemipour, 1988, 1989) است. چارچوب نظری وی در قالب نحو حاکمیت و مرجع‌گزینی آن دوره است. وی به بررسی ساخت کنترلی برپایه وجود یک عملگر تهی^۲ در این ساخت‌ها می‌پردازد. هرچند که دیدگاه نظری مورد کاوش هاشمی‌پور از میان رفته‌است، ولی داده‌های کنترلی این اثر و چگونگی پردازش آن‌ها هنوز قابل توجه است. او می‌گوید که کنترل در زبان فارسی از ساخت خودایستا (و نه ناخودایستا) بهره می‌گیرد و این ساخت با ساخت کنترلی (ناخودایستای) مصدری که در دیگر زبان‌ها دیده می‌شود تفاوت دارد. البته وی این تفاوت ساختاری میان این دو نوع بند را هرگز پی ننگرفته‌است. ولی همین تفاوتی که هاشمی‌پور آن را به گونه‌ای گذرا بیان کرده‌است، در دهه‌های بعد منجر به کشف نوع دیگری از ساخت‌های کنترلی در زبان‌های دیگر شد که در آن‌ها از ساخت‌های خودایستای غیرمصدری، مانند ساخت‌های خودایستای التزامی زبان فارسی استفاده شده‌است.

زبان‌شناس دیگری که ساخت‌های کنترلی را مورد توجه قرار داده‌است، قمشی (Ghomeshi, 2001) است. وی بندهای متممی کنترلی زبان فارسی را در درون گروه فعلی کوچک^۳ (و نه در درون گروه متمم نما^۴) می‌داند. به همین سبب، وی مجبور است متمم‌نمای که را در زبان فارسی تنها یک واژه بست بداند (و نه یک عنصر نحوی-ساخت‌واژی متمم‌نما). او بر این پایه، چهار محمول کنترلی فارسی را که آن‌ها را محمول‌های اصلی کنترلی برمی‌شمرد در همین چارچوب تحلیل می‌نماید. نکته‌ای که در کار قمشی مرتبط با جستار حاضر دیده می‌شود این است که وی نیز همچون هاشمی‌پور ساختار متممی کنترلی را در زبان فارسی با ساختار بندهای متممی در دیگر زبان‌ها یکسان نمی‌داند. او می‌نویسد در حالی که بندهای متممی در زبان انگلیسی دارای ساخت مصدری هستند، این ساخت‌ها در زبان فارسی در بندهای [ناخودایستای] التزامی جای دارند.

دیدگاه قمشی (Ghomeshi, 2001)، آن‌گونه که در بالا گفته شد، از دید درزی (Darzi, 2008) مورد نقد قرار گرفته است. گفتیم که قمشی (Ghomeshi, 2001) ادعا کرده بود که ساخت‌های کنترلی در زبان فارسی در گروه فعلی کوچک قرار دارند. بدین گونه، قمشی این ساخت‌ها را فاقد گروه زمان و فاقد گروه متمم‌نما می‌داند. بر این پایه، قمشی بر این باور است که

۱. هاشمی‌پور (Hashemipour, 1989) در سال ۱۹۸۸ خود را با نام کوچک پگی معرفی کرده‌است و هاشمی‌پور (Hashemipour, 1989) در سال ۱۹۸۹ با نام مارگارت‌ام.

2. null operator
3. vP
4. CP

یک ساخت کنترلی بدون هسته گروه متمم‌نما خواهد بود و متمم‌نمای که، تنها یک واژه‌بست بیش نیست و این واژه‌بست به بند متمم پیش چسب می‌شود. این ادعا را درزی (Darzi, 2008) با چند دلیل رد می‌کند. درزی ساخت کنترلی را در زبان فارسی یک ساختی می‌داند که بزرگ‌تر از یک گروه فعلی کوچک است و در آن گروه متمم‌نما نمود آشکار دارد و هسته آن متمم‌نمای که است (و نه یک واژه‌بست به نام که). دیدگاه درزی از این دید همچنین شایان توجه است که وی مانند دیگر زبان‌شناسان فارسی‌زبان، ساخت کنترلی زبان فارسی را، برخلاف ساخت کنترلی مصدری در بسیاری از زبان‌ها، یک ساخت خودایستا می‌داند که یک ساخت کنترلی در آن واقع می‌شود. این همان نکته‌ای است که جستار کنونی به دنبال آن است.

وجود یک ساخت نحوی بزرگ‌تر از یک گروه فعلی کوچک، همان گونه که در اثر درزی (Darzi, 2008) مورد نقد قرار گرفته بود، سپس در اثر ایلخانی‌پور (Ilkhanipour, 2014) پی گرفته می‌شود. دیدگاه ایلخانی‌پور همچون درزی و متفاوت با قمشی (Ghomeshi, 2001)، ساختمان بند متمم را در ساخت‌های کنترلی یک گروه بزرگ‌تر از یک گروه کوچک فعلی، یعنی یک گروه زمان می‌داند. وی دلیل خود را بر پایه گروه‌های زمان‌دار^۱ در این ساخت‌ها استوار نموده است. آن‌گاه، ایلخانی‌پور همچون درزی، بند متمم را در ساخت‌های کنترلی در درون یک گروه متمم‌نما با هسته که قرار می‌دهد. این همان نکته‌ای است که ما نشان خواهیم داد که ساختمان بند متمم را در ساخت‌های کنترلی فارسی با ساخت‌های مشابه خود در زبان‌های دیگر متفاوت و متمایز می‌کند. سپس، ایلخانی‌پور با استناد به گروه‌های زمان‌دار ادامه می‌دهد که گروه متمم‌نما در این ساخت‌ها یک گروه متمم‌نمای ناقص^۲ است، چون در آن‌ها عنصر دستوری نمود ویژگی‌های ناقصی از خود نشان می‌دهد. در دیدگاه ایلخانی‌پور وجود ساخت خودایستای التزامی در بندهای کنترلی، که ما در این کاوش آن را نشان خواهیم داد، پیش‌انگاشته شده است.

در مورد ساخت نحوی-معنایی بندهای التزامی، درزی و کواک (Darzi & Kwak, 2015) نشان می‌دهند که ساخت التزامی در زبان فارسی از طریق یک رابطه زمانی میان بند متممی التزامی و زمان بند اصلی سامان‌بندی می‌شود؛ به گونه‌ای که در چنین ساختی، فعل بند اصلی یک رابطه تطابقی چندگانه^۳ را منطبق بر دیدگاه هیرایوا (Hiraiwa, 2000) برقرار می‌نماید. آن‌ها می‌نویسند که هسته زمان دارای یک ویژگی تعبیرپذیر [-گذشته] است و آن را با هسته متمم‌نما براساس دیدگاه لندو (Landau, 2004) بازبینی می‌کند. آن‌ها آن‌گاه براساس لندو بند متمم را دارای تقدم

1. temporal adverbials
2. defective CP
3. multiple Agree

زمانی معناشناختی^۱ (و نه تسلسل زمانی ساخت‌واژی^۲) میان دو متمم می‌داند که سبب می‌شود میان فعل برگزیده و فعل بند التزامی رابطه همسانی^۳ برقرار شود تا ویژگی [-گذشته] بر روی فعل، یک پیشوند التزامی، که دارای زمان حال است، ایجاد شود. این گونه استدلال در جستار کنونی پی گرفته نمی‌شود.

وجود عنصر متمم‌نمای که و گروه متمم‌نما در دیگر آثار کنترلی زبان فارسی نیز دیده می‌شود. برای نمونه، کریمی (Karimi, 2008a) بر این باور است که ساخت کنترلی (و ساخت ارتقایی) دارای گروه متمم‌نما هستند. کریمی می‌افزاید که وجود یک کمیت‌نما در جایگاه مقوله تهی [ضمیر مستتر] در یک ساخت کنترل اجباری ایجاد حالت نحوی^۴ فاعلی می‌نماید. وی می‌نویسد این حالت نحوی از ترکیبی از عنصر مطابقه^۵ و عنصر زمان ایجاد می‌شود. دیدگاه‌های درزی (Darzi, 2008) و همچنین ایلخانی‌پور (Ilkhanipour, 2014) بر پایه وجود همین گروه متمم‌نما و هسته که استوار است که در بالا به آن‌ها اشاره شد.

بحث خودایستایی و نمود التزامی، همانند برخی زبان‌های دیگر، در اثر پیروز (Pirooz, 2010) آغاز می‌شود تا نشان دهیم که یک ساخت خودایستای التزامی هم توان زایش بند متممی کنترلی را دارد و هم بند متممی غیر کنترلی را. بدین گونه، دو نوع بند التزامی درست می‌شود: التزامی کنترلی با ضمیر مستتر و التزامی غیر کنترلی با گروه‌های حرف تعریف آشکار دیگر و نیز ضمیر ناملفوظ.^۶ در مورد ویژگی‌های تعبیری ضمیر مستتر در زبان فارسی در اثر پیروز (Pirooz, 2011) نشان می‌دهیم که ضمیر مستتر تنها به بندهای ناخودایستای مصدری، که در زبانی مانند زبان انگلیسی دیده می‌شوند، محدود نمی‌شود. زیرا هم ساخت‌های ناخودایستای اسم مصدری و هم ساخت‌های خودایستای التزامی توان زایش بندهای کنترلی را در این زبان دارند. آن‌گاه در این جستار، ویژگی‌های تعبیری ضمیر مستتر را در دو نوع بند ناخودایستای اسم مصدری و خودایستای التزامی به بوته آزمایش کشیده می‌شوند تا نشان دهیم که این ویژگی‌های تعبیری برای ضمیر مستتر در هر دو گونه بند یافت می‌شوند. پس ضمیر مستتر در بند خودایستای التزامی نیز، همچون بند ناخودایستای اسم مصدری یافت می‌شوند. گفتنی است که وجود ضمیر مستتر در انگاره‌های دستوریان زایشی همچون چامسکی (Chomsky, 1981) منحصر به جایگاه فاعلی بندهای متممی مصدری بود و چنین جایگاهی برای بندهای متممی خودایستا و/یا التزامی در نظر

1. semantic tense anaphoricity
2. morphological sequence of tenses
3. co-variation

۴. Case: با حرف بزرگ، به معنای حالت نحوی است و نه حالت ساخت‌واژی

5. agreement

۶. pro: با حروف کوچک به معنای ضمیر فاعلی محذوف و یا ضمیر ناملفوظ است.

گرفته نشده بود.

سپس در اثر پیروز (Pirooz, 2016) نشان می‌دهیم ضمیر مستتر در بافت کنترلی خودایستا، با وجود انگاره پیشین زایشیان در نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی، یعنی قضیه ضمیر مستتر^۱ دارای یک حالت متعارف از گونه فاعلی است. این حالت یک حالت ساختاری فاعلی است که ضمیر مستتر با حرکت از جایگاه مشخصگر گروه فعلی کوچک به جایگاه گروه زمان در درون بند متمم می‌گیرد. بنابراین، قضیه ضمیر مستتر یک راهکار استثنایی نادرست در آن روزگار برای توجیه نداشتن حالت نحوی (و ساخت‌واژی) همین ضمیر مستتر در یک بافت ناخودایستای مصدری بوده است. پس با داشتن حالت متعارف، دیگر به این دستاویز، یعنی قضیه ضمیر مستتر، نیازی نیست. سپس در پیروز (Pirooz, 2021) با دسته‌بندی انواع بندهای متممی کنترلی، نشان می‌دهیم که هر دو نوع بند متمم (شامل بند اسم مصدری و بند متممی التزامی) توان زایش ساخت کنترلی را در زبان فارسی دارند و این دو نوع ساختمان بندی می‌توانند انواع ساخت‌های کنترلی را هم از دید نحو و هم از دید معناشناسی واژگانی در توصیف‌های خود بگنجانند.

جستارهای بالا همگی در حوزه نحو انجام گرفته‌اند. ولی برخی از آثار هم در معناشناسی واژگانی نیز انجام شده‌اند. در این زمینه چند کاوش انجام گرفته است که در این جا مورد بررسی قرار خواهند گرفت. نخست، متولیان نایینی (Motavallian Naini, 2011) به بررسی مقوله تهی در ساخت کنترل اجباری به درون متمم التزامی می‌پردازد. وی نشان می‌دهد که مقوله تهی در ساخت کنترلی زبان فارسی رفتاری متفاوت از ضمیر ناملفوظ دارد. وی با انجام چند آزمون عمدتاً معناشناختی نشان می‌دهد که با وجود خودایستا بودن ساخت بند متمم، این عنصر نحوی تهی یک ضمیر مستتر (و نه یک ضمیر ناملفوظ) است. سپس وی در اثر بعدی خود، متولیان (Motavallian Naini, 2012) کنترل ناقص را دسته‌ای از انواع کنترل اجباری می‌داند.

سپس در اثر دیگری، متولیان نایینی و درزی (Motavallian Naini & Darzi, 2010) به دسته‌بندی معناشناختی انواع محمول‌های کنترلی در ساخت کنترل التزامی می‌پردازند. آن‌ها کنترل اجباری را به دو دسته کنترل کامل و کنترل غیر کامل دسته‌بندی می‌نمایند تا برپایه دیدگاه‌های جکندوف و کالیکاور (Jackenoff & Culicover, 2003) و کالیکاور و جکندوف (Culicover & Jackenoff, 2006) به بررسی معناشناختی واژگانی همین ساخت‌های کنترلی بپردازند. متولیان

۱. قضیه ضمیر مستتر (PRO Theorem) در نظریه معیار برپایه دیدگاه چامسکی (Chomsky, 1981) دارای ویژگی‌های متناقضی بود. از یک سو، یک مقوله نحوی تهی دارای ویژگی [+مرجع‌داری] بود و از سوی دیگر دارای ویژگی [+ضمیری]. پس در جایگاه حاکمیتی خود هم مقید بود و هم آزاد. سیگوردسان (Sigurdsson, 2008: 403) درباره این تناقض می‌نویسد: از آن جا که ضمیر مستتر بدون حاکمیت بود، نمی‌توانست حالت دستوری داشته باشد و به همین سبب بازنمون آوایی نداشت. بازبینی در این ویژگی‌ها و حذف قضیه ضمیر مستتر در برنامه کمینگی به همین دلیل است.

نایینی و درزی (Motavallian Naini & Darzi, 2010) آن گاه به پیروی از مفهوم وادارسازی^۱ در دستور ساخت گروهی هسته-محور^۲ که در پولارد و ساگ (Pollard & Sag, 1994) و نیز در ساگ و پولارد (Sag & Pollard, 1991) یافت می‌شود، و کالیکاور و جکندوف (Culicover & Jackendoff, 2006) و همچنین جکندوف و کالیکاور (Jackendoff & Culicover, 2003) از آن بهره برده‌اند، انواع کنترلی را به همین روش وادارسازی در زبان فارسی تحلیل می‌نمایند. آن‌ها همان گونه که در این راه به موارد استثنا برخورد نمایند، آن موارد را در قالب مواد معناشناختی قرار می‌دهند که به نحو افزوده می‌شوند.

پس از آن در اثر دیگر، متولیان نایینی (Motavallian Naini, 2015) به بررسی مقوله تهی از نوع ضمیر مستتر در ساخت کنترل اجباری در درون بند متممی خودایستا می‌پردازد. وی نشان می‌دهد که این مقوله تهی در یک ساخت خودایستا نیز وجود دارد که برخلاف نظریه سنتی مرجع‌گزینی رفتار می‌کند. آن گاه وی می‌افزاید که در کنترل کامل ضمیر مستتر وجود دارد، ولی در کنترل ناقص وجود ندارد. وی همچنین تأکید می‌کند که در نظر گرفتن ملاحظات معنا-محور در ساخت کنترلی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۴. خودایستایی، بندهای کنترلی، و زبان فارسی

پیش‌تر در مقدمه دیدیم که ساختار بند متمم در ساخت‌های کنترلی زبان فارسی با ساخت‌های مشابه آن در زبان‌های دیگر همچون زبان انگلیسی تفاوت بنیادین دارد. این تفاوت از آن جا ناشی می‌شود که در زبان‌هایی مانند انگلیسی، بند متمم در ساخت‌های کنترلی در بندهای ناخودایستای مصدری پدیدار می‌شود؛ ولی همین بند متمم در زبان‌هایی مانند زبان فارسی می‌تواند در درون بندهای خودایستای التزامی پدید آید. براین پایه، تفاوت ساختاری میان بندهای متممی از نوع ناخودایستای مصدری با بندهای خودایستای التزامی، ایجادکننده این دوگانگی است. گاه از دوگانگی میان این دو ساخت نحوی و معنایی با نام‌هایی همچون رقابت میان ساخت مصدری و التزامی نام برده شده است (برای نمونه سن مارتین (San Martin, 2007)، وورمبراند (Wurmbrand, 2001) و کوئر (Quer, 2020)). ما در این بخش این تفاوت ساختاری میان بند متممی خودایستای التزامی با ناخودایستای مصدری را پی می‌گیریم.

1. coercion

2. Head-Driven Phrase Structure Grammar (HDPSG)

۱-۴. ناخودایستایی در بندهای مصدری

یک ساخت مصدری بدون تمام و یا برخی از ویژگی‌های خودایستایی است که نوعاً یک بند پایه را از بند پیرو متمایز می‌سازد. چنین بندی نمی‌تواند در بسیاری از موارد در جایگاه بند اصلی جمله قرار می‌گیرد. پس، یک ساخت مصدری یک ساخت ناخودایستا است که در آن نبود ویژگی‌هایی مانند شخص، شمار، زمان، نمود، و حالت آن ساخت را به یک ساخت عریان ناخودایستا تبدیل کرده‌است. گاه از چنین فعل و/یا بندی با نام بند مصدری عریان یاد شده‌است، برای نمونه کریمی (Karimi, 2008b) یک ساخت مصدری را با همین نام برمی‌شمرد.

البته، در پاره‌ای از زبان‌ها، برخی از ویژگی‌ها مانند تصریف فعلی ممکن است در یک ساخت مصدری نمایش ساخت‌وازی هم داشته باشند. برای نمونه، در زبان پرتغالی، مصدری تصریفی^۱ هم یافت می‌شود. ساخت کنترلی با فعل مصدری تصریفی در زبان پرتغالی برزیلی در آثار مودستو (Modesto, 2016, 2018) و در زبان پرتغالی اروپایی در کار شیهان (Sheehan, 2018) و نیز در زبان پرتغالی معیار و غیرمعیار در کار گونسالوس و همکاران (Gonçalves et al., 2014) گزارش شده‌است. در این جا به یکی از این نمونه ساخت کنترلی در مصدر تصریفی اشاره خواهیم کرد. برای نمونه، در زبان پرتغالی اروپایی معیار و پرتغالی اروپایی غیرمعیار، برپایه دیدگاه گونسالوس و همکاران (همان) فعل بند متمم در یک ساخت کنترلی از گونه مصدری تصریفی است:

3. O júri declarou **irem** dois candidatos à final.
the jury declared **go.INF.3PL** two candidates to.the final
"The jury declared the two candidates go to the final."

«هیئت داوران اعلام کرد که دو نامزد به دور پایانی راه یابند.»

مشاهده می‌شود که فعل بند متمم کنترلی به صورت فعل مصدری تصریفی *irem* (معادل راه یافتنشان، و نه معادل راه یافتن در زبان فارسی) است، درحالی‌که در زبان فارسی، همان گونه که در معادل فارسی بالا یافت می‌شود، فعل بند متمم به صورت خودایستای التزامی (با ساخت‌واژه‌ای معادل راه یابند) است و نه به صورت فعل مصدری تصریفی، آن گونه که در نمونه پرتغالی بالا آمده بود. پس وجه مشترک این گونه آثار در این است که نشان می‌دهند فعل بند کنترلی در این زبان‌ها به صورت مصدری تصریفی نمایش پیدا می‌کند. نگارنده برای پرهیز از زیاده‌گویی، از آوردن نمونه‌های دیگر از این زبان‌ها و معادل‌یابی برای آن‌ها پرهیز کرده و خواننده را به آن آثار ارجاع می‌دهد.

1. inflected infinitive

۲-۴. خودایستایی در بندهای التزامی

نقطه مقابل یک بند ناخودایستای مصدری، یک بند خودایستا است. یک بند خودایستا، چه در جایگاه بند اصلی جمله باشد، و چه در جایگاه بند متمم آن، توان خودایستایی دارد. به این معنا که می‌تواند ویژگی‌ها و یا مشخصه‌هایی را مانند [شخص]، [شمار]، [زمان]، و پاره‌ای دیگر از این گونه ویژگی‌ها را متناسب با زبان مورد نظر از خود بروز دهد تا ساخت برآمده توان خودایستایی را برپایه اثر کوپر (Cowper, 2016) داشته باشد. چنین ویژگی‌هایی در یک بند ناخودایستا و/یا مصدری حضور ندارند. یک بند متممی خودایستا، همچنین ممکن است ویژگی دیگری را با نام نمود التزامی داشته باشد. نگارنده این ویژگی‌ها را برپایه کاوش کنونی در زبان فارسی دنبال خواهد کرد تا نشان دهد که چگونه تفاوت میان ساخت مصدری ناخودایستا در زبانی مانند انگلیسی با ساخت خودایستای التزامی در زبان فارسی سبب چنین تفاوت ساختاری شده است.

۳-۴. خودایستایی در بند متمم التزامی در زبان فارسی

دیدیم که بند متمم یک ساخت کنترلی در نمونه (۱) در زبان انگلیسی دارای ساخت ناخوایستای مصدری است. در مقابل، بند متمم یک ساخت کنترلی در نمونه (۲) در زبان فارسی در یک ساخت خودایستای التزامی جای می‌گیرد. اکنون، به بررسی خودایستایی در بندهای متممی (شامل بندهای کنترلی و غیر کنترلی) در زبان فارسی می‌پردازیم. تفاوت میان دو جمله (۱) انگلیسی و (۲) فارسی در وجود آشکار عنصر التزامی است که به فعل بند متمم پیشوند و پیش‌چسب شده است. این تفاوت در نمونه‌های زیر دیده می‌شود. تقابل سه نمونه زیر نشان‌دهنده پدیده خودایستایی و گونه‌های آن در زبان فارسی است.

۴. انواع خودایستایی

الف) در یک بند پایه

[گروه اخباری] گروه زمان دانش آموزان می‌روند[[.

ب) در یک بند متمم اخباری

معلم گفت [گروه متمم نما که [گروه اخباری] گروه زمان دانش آموزان می‌روند[[[[.

پ) در یک بند متمم التزامی

معلم گفت که [گروه متمم نما که [گروه التزامی] گروه زمان دانش آموزان بروند[[[[.

جمله شماره (۴ الف) یک جمله ساده است. در مقابل، جمله‌های (۴ ب) و (۴ پ) جمله‌هایی مرکب هستند که شامل بند پایه و پیرو می‌شوند. مشاهده می‌شود که بند متمم در نمونه‌های (۴ ب) و (۴ پ) از همان ویژگی‌هایی برخوردار است که جمله (۴ الف) دارد. این ویژگی‌ها شامل

[شخص]، [شمار]، و [زمان] می‌شوند. براین پایه، بند متمم در زبان فارسی می‌تواند شباهت کاملی را با بند اصلی از نگاه خودایستایی داشته باشد. این خودایستایی شامل هم بندهای متمم اخباری می‌شود، مانند (۴ب) و هم شامل بندهای متمم التزامی، مانند (۴پ). این خودایستایی را به صورت (۵الف) در زیر نشان می‌دهیم که هم شامل بند اصلی می‌شود و هم شامل بند متمم؛ و هم شامل بند اخباری متممی می‌شود و هم بند متممی التزامی. نوعاً هیچ کدام این ویژگی‌ها در یک ساخت مصدری ناخودایستا وجود ندارند، مانند (۵ب)

۵. تقابل خودایستایی و ناخودایستایی

الف. در بند خودایستا

... [گروه متمم نما ... [گروه اخباری/التزامی ... [گروه زمان ... فعل شخص، شمار ...]]

ب. در بند ناخودایستا

... [گروه مصدری ... فعل مصدری ...]

پیش از ادامه بحث، لازم است که به بیان دو نکته پردازیم. نخست اینکه، در نمونه (۴ب) پیشوند می که نشان‌دهنده عنصر جنبه^۱ در دستور است، به فعل اخباری پیش‌چسب شده است. وجود و نبود یک عنصر جنبه‌نما مانند (۴) بالا به بحث کنونی ما در تفاوت میان ساخت اخباری و التزامی آسیبی نمی‌رساند. ولی در زبان فارسی نمود التزامی دارای قالب آشکار ساخت واژی است که با پیشوند پیش‌چسبی *be-* نشان داده می‌شود ولی نمود اخباری به صورت بی‌نشان پدیدار می‌شود و دارای قالب آوایی تهی است. این عنصر در چنین ساخت‌هایی با پیش‌چسب تهی نشان داده می‌شود. ساخت نحوی گروه نمود را (شامل نمود اخباری و التزامی) بدین گونه نشان می‌دهیم:

۶. گروه نمود

الف: گروه نمود اخباری [گروه اخباری - \emptyset [گروه زمان ...]]

ب: گروه نمود التزامی [گروه التزامی *be-* [گروه زمان ...]]

نکته دیگر درباره ترتیب عناصر واقع در حاشیه چپ گروه متمم‌نما است. ممکن است استدلال شود که گروه نمود (شامل گروه اخباری و التزامی) در بالای گروه زمان جای دارد؛ و یا برعکس آن، یعنی گروه زمان در بالای گروه نمود جای دارد. به‌دیگرسخن، در نمونه (۶) ممکن است گروه زمان در بالای گروه التزامی جای داشته باشد و در یک ساخت نحوی در سمت چپ گروه زمان نشان داده شود. شاید بتوان گفت گروه تصریف^۲ که در گونه‌های پیشین دستور سنتی به‌جای گروه زمان از آن بهره برده می‌شد، بر گروه نمود تقدم دارد. همچنین می‌دانیم که [زمان] به فعل

1. aspect

2. Inflection Phrase (IP)

نزدیک‌تر است تا [مطابقه] که خود شامل [شخص] و [شمار] است. پس هم گروه زمان (شامل هسته زمان و ویژگی‌های [شخص] و [شمار] نسبت به گروه نمود به گروه فعلی نزدیک‌ترند. البته تقدّم و یا تاخّر این دو گروه در ساخت نحوی به بحث کنونی ما آسیبی نمی‌رساند و نیازمند یک بررسی جداگانه است.

نکته سوم در باب رفتار ساخت‌واژی عنصر التزامی است. پیش‌چسب التزامی دارای واج‌گونه‌های متفاوتی در محیط‌های آوایی متفاوت است. افزون‌براین، این عنصر در محیط‌های ساخت‌واژی ویژه‌ای به صورت تهی بروز می‌نماید که دوباره این رفتارهای ساخت‌واژی در ساخت بند متمم در این‌جا مورد بررسی نگارنده نیست.

تا این‌جا نشان دادیم که ساختمان بند متمم در زبان فارسی از گونه بند متممی خودایستای التزامی است. با بررسی ساخت بند متممی خودایستا (شامل بند خودایستای اخباری و بند خودایستای التزامی)، اکنون به بررسی ساخت‌های کنترلی در بندهای خودایستای التزامی در زبان فارسی می‌پردازیم.

۴-۴. ساخت کنترلی در بندهای خودایستای التزامی زبان فارسی

پیش‌تر در مقدمه دیدیم که یک بند مصدری کنترلی در زبانی مانند زبان انگلیسی مانند نمونه (۱) می‌تواند در یک بند التزامی در زبان فارسی پدید آید، مانند نمونه (۲). اکنون خواهیم دید که آثار کنترلی زبان فارسی نیز همین ساخت التزامی را معادل ساخت مصدری در این‌گونه ساخت‌ها دانسته‌اند. در ادامه، به شماری از نمونه جمله‌هایی با محمول‌های کنترلی از که همگی از آثار کنترلی زبان‌شناسان فارسی زبان برگزیده شده‌اند، و همگی در ساخت خودایستای التزامی پدید آمده‌اند، اشاره می‌کنیم.

۴-۴-۱. در بندهای کنترلی اجباری

پیش از ادامه بحث لازم است ویژگی‌هایی که سبب می‌شود تا یک ساخت دستوری دارای ساختمان کنترلی باشد مرور شوند. این ویژگی‌ها، که یک ساخت دستوری را ساخت کنترلی می‌شمرند در آثاری همچون لندو (Landau, 2001, 2013) و نیز هورنستین (Hornstein, 2008) یافت می‌شود و از آن ویژگی‌ها با نام ویژگی‌های تعبیری ضمیر مستتر^۱ یاد می‌شود. این ویژگی‌ها به شرح زیرند: الف) یک محمول کنترلی اجباری در جایگاه فعلی بند اصلی جای دارد، ب) بند درونه‌ای دارای ساخت مصدری (یا التزامی) است، پ) فاعل بند متمم از نوع مقوله تهی^۲

1. interpretive properties of PRO
2. empty category

است، ت) نوع مقوله تهی الزاماً از گونه ضمیر مستتر است، ث) این ضمیر مستتر با یک گروه حرف تعریف (یا یک گروه اسمی فاعلی و یا مفعولی) در بند اصلی هم‌نمایه^۱ است (همچنین در زبان فارسی نگاه کنید به اثر پیروز (Pirooz, 2011)). پس ساخت دستوری در این جمله‌ها یک ساخت کنترلی است. در ادامه، به نمونه‌هایی از این آثار اشاره می‌نماییم.

۷. حسن سعی کرد [که PRO_i بخوابه]]. (هاشمی‌پور (Hashemipour, 1989))

۸. من یادم رفت [که PRO_i برم]]. (قمشی (Ghomeshi, 2001))

۹. کیمیا تصمیم گرفت [که PRO_i بره]]. (کریمی (Karimi, 2008a))

۱۰. تو حق داری [که PRO_i با اون صحبت نکنی]]. (درزی (Darzi, 2008))

مشاهده می‌شود که در همه نمونه جمله‌های کنترلی بالا، ساختمان بند متمم یک ساخت خودایستای التزامی است (و نه ساخت ناخودایستای مصدری). ولی جمله‌های مشابه این موارد در زبانی مانند انگلیسی در بندهای عریان مصدری واقع می‌شوند، که فاقد ویژگی‌های [شخص]، [شمار]، [زمان]، و [وجه] هستند، مانند جمله (۱). همان گونه که در نمونه‌های (۷) تا (۱۰) بالا دیده می‌شوند، این ویژگی‌ها در زبان فارسی نمایش آشکاری در بند متمم دارند. این ویژگی‌ها سبب ایجاد تفاوت‌های ساختاری ساخت کنترلی در زبان فارسی با زبان‌هایی که ساخت کنترلی آن‌ها از نوع ناخودایستای مصدری است می‌شود.

۲-۴-۴. در انواع بندهای دیگر از بندهای کنترلی

در زیربخش گذشته، درباره ساخت کنترل اجباری در بندهای متممی ناخودایستای التزامی سخن گفتیم. در این زیربخش، نشان خواهیم داد که دیگر انواع ساخت کنترلی، شامل ساخت کنترل غیراجباری و جز آن نیز در بندهای متممی خودایستای التزامی پدید می‌آیند. نمونه‌های زیر نشان‌دهنده گونه‌های دیگری از ساخت کنترلی خودایستا هستند، که همگی در نمود التزامی بوده و معمول بند متمم در همه این ساخت‌ها از نوع کنترل غیراجباری هستند (برای بررسی تفاوت میان کنترل اجباری و غیراجباری برای نمونه نگاه کنید به آثار لندو (Landau, 2001; Landau, 2013) و هورنستین (Hornstein, 2008) و در زبان فارسی به آثار کریمی (Karimi, 2008a) و پیروز (Pirooz, 2011)).

۱۱. علی می‌خواست [PRO_i/j بره]. (با کنترل غیراجباری یعنی «علی یا کسی دیگر»)

۱۲. علی به حسن قول داد که [PRO_i بره]. (با کنترل غیراجباری از گونه کنترل فاعلی)

۱۳. علی؛ حسن ز رو مجبور کرد که [z PRO بره]. (با کنترل مفعولی: یعنی «حسن بره (ونه خودش)»)

۱۴. علی؛ به حسن اجازه داد که [z PRO بره]. (کنترل مفعول حرف اضافه‌ای یعنی «به حسن اجازه داد»)

بنابراین، همان‌گونه که در بخش‌های بالا به‌ویژه در زیربخش (۳-۴) نشان دادیم، پدیده خودایستایی و پدید آمدن آن در نمود التزامی، ویژه ساخت‌های کنترل اجباری نمی‌شود، بلکه شامل ساخت‌های کنترل غیراجباری، کنترل فاعلی، مفعولی، و حتی کنترل مفعول حرف اضافه‌ای نیز می‌شود. کاوش در مورد ساخت‌های خودایستای التزامی با محمول‌های غیرکنترلی، با محمول‌های اجتنابی^۱ و مانند آن مورد بررسی جستار کنونی نیست.

۵. پیامدهای نظری خودایستایی بر پایه بندهای کنترلی زبان فارسی

از آغاز پیدایش دستور زایشی تا دوران نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی، کاوش در ساخت‌های کنترلی ویژه بندهای مصدری ناخودایستا بود که در آن‌ها یک مقوله نحوی تهی در جایگاه فاعلی آن بند جای داشت. این مقوله تهی، یعنی ضمیر مستتر فاقد گونه آوایی بود و از دید حالت دستوری (شامل حالت ساخت‌واژی و نحوی)، بدون حالت بود و در جایگاهی قرار داشت که جایگاهی بدون حاکمیت بود. همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد این دستاویز را قضیه ضمیر مستتر می‌نامیدند. این نوع نگرش به ساخت کنترلی با بررسی بیشتر زبان‌های دیگر در طول دستور زایشی کم‌کم مورد بازنگری قرار گرفت. در این جا به چگونگی بازنگری در این نگاه سنتی به ساخت‌های کنترلی را، با استفاده از ساخت‌های خودایستای التزامی در زبانی مانند فارسی نشان خواهیم داد.

۱-۵. وجود بند متمم کنترلی با ساخت خودایستا

نخستین پیامدی که ساخت زبان فارسی به گونه‌ای غیرمستقیم ولی همگام با دیگر زبان‌ها برای نظریه کنترل داشته، این بوده است که زبان فارسی، ساخت‌های کنترلی را به بندهای ناخودایستای مصدری محدود نکرده است. زبان فارسی به گونه‌ای زایا نشان می‌دهد که یک ساخت کنترلی می‌تواند در بندهای خودایستا، مانند آنچه در این جستار مورد بررسی قرار گرفته است، نیز پدید آید، و بندهای کنترلی می‌توانند در ساخت‌های خودایستا نیز واقع شوند. این دیدگاه سنتی مصدر گرایانه و ناخودایستا گرایانه به ساخت‌های کنترلی، به‌ویژه در دوران نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی تنها به این دلیل بود که زبان انگلیسی مرکز توجه زبان‌شناسان زایشی

1. obviation/obviative

بوده است. زیرا این زبان از ساخت التزامی برای بندهای متمم کنترلی بهره نمی‌برد. با کاوش در زبان‌های دیگر در راستای برنامه کمینگی و بازبینی آن، این دیدگاه ناخودایستاپندارانه به ساخت‌های کنترلی از نظریه زبان اندک‌اندک رخت بست و جای خود را به دو دیدگاه داد: دیدگاه مبتنی بر ساخت خودایستا مانند زبان فارسی و دیدگاه مبتنی بر ساخت ناخودایستا مانند زبان انگلیسی (برای نمونه نگاه کنید به آثار لندو (Landau, 2004, 2013, 2024) و همچنین منابع درون آن‌ها). البته همان گونه که پیش‌تر در بررسی آثار مرتبط گفتیم، و برای نمونه در اثر درزی (Darzi, 2001) نیز دیدیم، زبان فارسی ساخت کنترلی ناخودایستا هم دارد، که موضوع کاوش کنونی نیست.

۲-۵. وجود بند متمم کنترلی با ساخت التزامی

یکی دیگر از پیامدهایی که ساخت زبان فارسی همگام با زبان‌های دیگر برای نظریه کنترل داشته است، این نکته است که یک ساخت کنترلی می‌تواند در بندهای متممی التزامی نیز، افزون‌بر بندهای مصدری، واقع شود. از آن‌جا که ساخت التزامی در شماری از زبان‌ها یافت نمی‌شود و به سبب آنکه زبان انگلیسی از ساخت التزامی استفاده اندکی برده است، بررسی ساخت‌های التزامی، مورد کنکاش دستوریان زایشی به‌ویژه در آغاز کار دستور زایشی نبوده است. از سوی دیگر، به این سبب که زبان فارسی ساخت مصدری ندارد، و از آن‌جا که ساخت‌های التزامی به گونه‌ای زیا در زبان فارسی یافت می‌شوند، و نیز به دلیل اینکه این ساخت‌ها انواع گوناگونی از متمم‌های کنترلی را زایش می‌کنند، زبان فارسی توانسته است از دهه‌های آغازین پیدایش دستور زایشی تا زمان نگارش این جستار همواره بر وجود پدیده خودایستایی در ساخت کنترلی تأکید ورزد (برای نمونه، نگاه کنید به آثار هاشمی‌پور (Hashemipour, 1989, 1988)، قمشی (Ghomeshi, 2001)، درزی (Darzi, 2008)، کریمی (Karimi, 2008a)، پیروز (Pirooz, 2010, 2011, 2021)، ایلخانی‌پور (Ilkhanipour, 2014) و پژوهش‌های دیگر).

۳-۵. استثنایی نبودن ضمیر مستتر و داشتن حالت دستوری آن

پیامد سومی که زبان فارسی همسوی با دیگر زبان‌ها برای نظریه زبان به ارمغان آورده است، در این نکته نهفته است که در دوران نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی و حتی در آغاز برنامه کمینگی، باور دستور زایشی بر این بوده که فاعل مصدری در یک ساخت کنترلی با یک عنصر نحوی تهی با نام ضمیر مستتر پر می‌شود. این عنصر از یک سو دارای یک نقش تتایی انگاشته می‌شد که منطبق با اصل فرافکنی گسترده^۱ در جایگاه فاعلی بند متمم می‌نشست، ولی از سوی دیگر این مقوله نحوی

1. Extended Projection Principle (EPP)

تهی فاقد حاکمیت و حالت نحوی پنداشته می‌شد؛ و به همین سبب، تنها می‌توانست در همین جایگاه، یعنی در جایگاه فاعلی یک بند مصدری بنشیند. با این وصف، یک عنصر استثنایی انگاشته می‌شد که تابع قضیه ضمیر مستتر می‌شد، که ما پیش‌تر در مورد آن سخن گفتیم.

دو ایراد به این عنصر وارد بود. نخست اینکه، ضمیر مستتر به‌عنوان یک مقوله تهی نباید منحصر به بندهای ناخودایستا شود. دوم آنکه، این عنصر نحوی نباید بدون حالت باشد. در مورد ایراد نخست، جستار کنونی، همسوی با دیگر کاوش‌های کنترل‌ی زبان فارسی نشان می‌دهد که در ساخت‌های کنترل‌ی خودایستای زبان فارسی، که برخلاف زبان انگلیسی ساخت مصدری ندارند، باری دیگر هم ضمیر مستتر یافت می‌شود. به این معنا که یک ضمیر مستتر تنها در ساخت‌های مصدری از نوع کنترل‌ی یافت نمی‌شود، بلکه می‌تواند در بندهای خودایستای التزامی نیز یافت شود (برای نمونه، نگاه کنید به آثار درزی (Darzi, 2008)، قمشی (Ghomeshi, 2001)، کریمی (Karimi, 2008a)، متولیان نایینی (Motavallian Naini, 2011, 2015)، متولیان نایینی و درزی (Motavallian Naini & Darzi, 2010)، هاشمی‌پور (Hashemipour, 1989)، پیروز (Pirooz, 2011, 2016). بنابراین، دستور زایشی اندک‌اندک به این نتیجه رسید که ضمیر مستتر منحصر به ساخت‌های مصدری نیست و در بندهای خودایستا و/یا التزامی نیز یافت می‌شود.

ایراد دیگری که ضمیر مستتر در دوران نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی داشت، نبود حالت نحوی این عنصر تهی بود. راه کارهای متفاوتی برای پرهیز از این چالش پیشنهاد شد که هیچ‌کدام مورد پذیرش قرار نگرفت. یکی از نام‌آشنا‌ترین آن‌ها این بود که در ابتدای برنامه کمینگی، مارتین (Martin, 2001) پیشنهاد کرد که ضمیر مستتر دارای حالت باشد، ولی این حالت، یک حالت پوچ^۱ پنداشته شد. به این معنا که ضمیر مستتر دارای حالت نحوی باشد، ولی هیچ‌کدام از حالت‌های متعارف را مانند حالت فاعلی و یا مفعولی نداشته باشد.

یکی از زبان‌هایی که پیشنهاد حالت نحوی پوچ در آن آزمایش شد، زبان یونانی است. تیزی (Terzi, 1997) مشاهده کرد که گروهی از متمم‌های التزامی در این زبان در جایگاه فاعلی خود همین عنصر تهی^۲ نحوی یعنی ضمیر مستتر را دارند و این عنصر تهی از نوع ضمیر فاعلی تهی^۳، یعنی ضمیر ناملفوظ نیست. او بیان کرد که این نوع متمم‌های التزامی در جایگاه مشخصگر^۴ خود حالت نحوی پوچ را بازبینی می‌کنند. ولی پیشنهاد حالت پوچ مارتین (Martin, 2001) به دلایل گوناگون مورد پذیرش قرار نگرفت. نگارنده از آوردن دلایل آن‌ها در این جا پرهیز کرده و

۱. null Case. با حرف بزرگ و به معنای حالت نحوی (و نه حالت ساخت‌وازی)

2. empty category
3. empty pronominal
4. specifier

خواننده را به آثار مرتبط ارجاع می‌دهد. نکته‌ای که هم‌راستا با تحلیل کنونی در راه‌حل مارتین دیده می‌شود، پذیرش همین حالت برای ضمیر مستتر است. البته مارتین چنین حالت نحوی را به صورت حالت پوچ متصور شده بود که تنها برای ساخت مصدری ناخودایستا می‌توانست به کار رود و نه برای ساخت خودایستایی مانند زبان فارسی. ولی همین پذیرفتن داشتن حالت نحوی، هرچند تهی، نخستین گامی است که مورد پذیرش قرار گرفت و ما در این جا آن را بررسی می‌کنیم و از زبان فارسی نمونه‌ای خواهیم آورد.

پیشرفتی دربارهٔ حالت نحوی ضمیر مستتر که به‌ویژه ساخت‌های کنترلی خودایستا بدان نیاز داشتند، و ساخت زبان فارسی آن را نشان می‌داد، در تحول‌های اخیر برنامه کمینگی رخ داد. برنامه کمینگی اندک‌اندک به این نتیجه رسید که ضمیر مستتر (برخلاف دیدگاه‌های سنتی دستور زایشی، به‌ویژه در نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی) دارای حالت است و این مقوله نحوی تهی همچون همهٔ عناصر اسمی دیگر دارای حالت متعارف است. این داشتن حالت متعارف، چالش‌های ایجادشده برای ضمیر مستتر را از بین برد. اکنون، دیگر ضمیر مستتر در دستور زبان به‌هیچ‌وجهی استثنا نبوده و دیگر نیازی به دستاویزی با نام قضیه ضمیر مستتر نخواهد بود.

داشتن حالت متعارف برای مقوله تهی ضمیر مستتر نخستین بار به وسیلهٔ لندو (Landau, 2006) معرفی شد و پس از آن در آثار دیگری مانند لندو (Landau, 2008, 2013) و سیگوردسون (Sigurdsson, 2008) پی‌گیری شد. این آثار استدلال کردند که اگر ضمیر مستتر در زبان‌های گوناگون بتواند حالتی را از خود نشان دهد، همان حالتی را بروز می‌دهد که یک عنصر اسمی در همان جایگاه از خود نشان می‌دهد. به‌طور مشخص، لندو (Landau, 2006) برای نشان دادن حالت ضمیر مستتر به دنبال ساخت‌های اسمی در زبان‌های گوناگون رفت که به‌گونه‌ای به ضمیر مستتر افزوده^۱ و یا پیوسته می‌شوند. وی نشان داد هر حالتی را که آن عنصر اسمی از خود بروز دهد، نشان‌دهنده حالت دستوری ضمیر مستتر است که آن عنصر را در جایگاه افزوده و پیوسته‌به‌خود قرار داده‌است.

دو گونه آزمون در مورد وجود حالت برای ضمیر مستتر در ساخت‌های کنترلی زبان فارسی یافت می‌شود، که در اثر پیروز (Pirooz, 2016) معرفی شده‌اند و در این جا بازخوانی می‌شوند. آزمون نخست، مبتنی بر بازبینی حالت نحوی فاعلی در یک بند متمم التزامی است، که همانند بند اخباری حالت نحوی، (و نه ساخت‌واژی) فاعلی را از خود نشان می‌دهد. آزمون (های) دیگر مبتنی بر رفتار ساخت‌واژی هرگونه عنصر افزوده به ضمیر مستتر در این ساخت‌ها است که نشان‌دهنده حالت ساخت‌واژی ضمیر مستتر است.

1. adjoin

آزمون نخست، بر پایه ساختمان نحوی بند التزامی (شامل بند التزامی کنترلی) است. اگر مبنای استدلال خویش را مبتنی بر ساختار نحوی این بندها قرار دهیم، خواهیم دید که این بندها همانند بندهای اخباری در گروه‌های زمان واقع می‌شوند. همچنین، ضمیر مستتر که در درون گروه‌های زمان جای دارد، حالت ساختاری فاعلی را از هسته گروه زمان دریافت می‌کند، چه ساخت درست‌شده التزامی باشد و چه ساخت اخباری. پس ضمیر مستتر، که در جایگاه فاعلی بند متمم جای دارد، همانند یک گروه حرف تعریف آشکار، حالت ساختاری فاعلی را از هسته گروه زمان بازبینی می‌کند تا اشتقاق نحوی زایش شده فرو نریزد^۱. به‌دیگرسخن، بند التزامی در زبان فارسی همواره دارای گروه زمان است و این گروه زمان حالت ساختاری فاعلی را همواره با هسته زمان بازبینی می‌کند، چه در ساخت کنترلی باشد و چه در ساخت غیر کنترلی. پس از دید عناصر حاشیه چپ^۲ بند و معماری^۳ یک بند، ساختمان بند التزامی، دارای همان عناصر و معماری بند است که در بند اخباری یافت می‌شود. بنابراین، همان حالت ساختاری را که یک گروه اسمی در جایگاه فاعلی گروه زمان می‌گیرد، ضمیر مستتر نیز در یک ساخت کنترلی التزامی، که در یک گروه زمان جای دارد، خواهد گرفت. پس ضمیر مستتر دیگر از دید حالت یک مقوله تهی استثنایی نیست، چون ضمیر مستتر یک حالت متعارف و ساختاری فاعلی دارد. اگر در یک بند متمم اخباری حالت ساختاری فاعلی بازبینی می‌شود، دلیلی ندارد که در یک بند متمم التزامی چنین حالتی بازبینی نشود. ما این ساختمان نحوی را در اشتقاق (۱۵) زیر، که برگرفته از (الف) بالاست، برای زبان فارسی نشان می‌دهیم. دیده می‌شود که ضمیر مستتر پس از حرکت از گروه فعلی کوچک به جایگاه هسته گروه زمان، حالت ساختاری فاعلی گرفته‌است تا دچار فرو ریختن اشتقاق خود نشود.

۱۵. ... [CP [MoodP [TP PRO_{Nom} [vP PRO_{vperson,number} ...]]]]

آزمون دوم مبتنی بر ساختمان ساخت‌واژی یک بند التزامی کنترلی است. اگر استدلال خود را بر پایه رفتار ساخت‌واژی ضمیر مستتر قرار دهیم، دوباره خواهیم دید که ضمیر مستتر دارای حالت ساخت‌واژی^۴ از گونه فاعلی است. این کار هنگامی صورت می‌گیرد که یک گروه اسمی/حرف تعریف که توان پذیرش حالت نمای را داشته باشد، مانند ضمائر انعکاسی به ضمیر مستتر بیافزاییم. دیده می‌شود که ضمیر مستتر بدون *را* دستوری است و *با* *را* غیر دستوری. این حالت ساخت‌واژی هم در ساخت کنترل اجباری دیده می‌شود، مانند (۱۶) زیر و هم در ساخت کنترل غیراجباری مشاهده می‌شود مانند (۱۷) زیر. پس دوباره به همان نتیجه در مورد حالت ضمیر مستتر

1. derivational crash
2. left periphery
3. clausal architecture

۴. case: با حرف کوچک به معنای حالت ساخت‌واژی و نه حالت نحوی

خواهیم رسید: ضمیر مستتر در زبان فارسی دارای حالت ساخت‌واژی فاعلی است.

۱۶. حسن خودش/ *خودش را تصمیم گرفت برود.

۱۷. حسن خودش/ *خودش را خواست برود.

حال اگر ساخت کنترلی از ساخت کنترل فاعلی به ساخت کنترل مفعولی تغییر کند، تغییری در دستوری حالت ساخت‌واژی فاعلی این عنصر هرگز رخ نخواهد داد. این تغییر هم در ساخت کنترلی فاعلی دیده می‌شود، مانند (۱۸) زیر و هم در ساخت کنترلی مفعولی مانند (۱۹) زیر. دوباره دیده می‌شود که ضمیر مستتر دارای حالت ساخت‌واژی فاعلی است، چون گروه اسمی/حرف تعریف افزوده‌شده به آن فقط حالت فاعلی را می‌پذیرد، و نه مفعولی. پس ضمیر مستتر در زبان فارسی همواره حالت ساخت‌واژی فاعلی دارد.

۱۸. حسن به حسین قول داد که خودش/ *خودش را برود.

۱۹. حسن حسین را متقاعد کرد که خودش/ *خودش را برود.

آزمون‌های ساخت‌واژی دیگری با عناصر دیگری که توان افزوده شدن به ضمیر مستتر را داشته باشند یافت می‌شوند که نگارنده از آوردن آن‌ها برای پرهیز از زیاده‌گویی پرهیز نموده و خواننده را به اثر پیروز (Pirooz, 2016) ارجاع می‌دهد.^۱ بنابراین، داشتن حالت متعارف (هم نحوی و ساختاری و هم ساخت‌واژی) برای ضمیر مستتر یکی دیگر از پیامدهای نظری است که زبان فارسی همگام با دیگر زبان‌ها برای برنامه کمینگی به بار آورده‌است.

۴-۵. وجود هسته و گروه متمم‌نما در بند متمم کنترلی

از دید ساختمان بند، درحالی که یک بند متمم کنترلی در زبانی مانند زبان انگلیسی در درون بندهای مصدری واقع می‌شود، که یک بند عریان مصدری است. در زبان فارسی چنین بندی در درون یک گروه متمم‌نما با هسته که پدید می‌آید، که یک ساخت خودایستای التزامی است. وجود گروه متمم‌نما در یک ساخت کنترلی هم در شماری دیگر از زبان‌ها دیده شده‌است. برای نمونه، ویتکوش (Witkos, 2010) مشاهده نموده‌است که در زبان لهستانی بند متمم کنترلی در درون گروه متمم‌نما نمایان می‌شود. سودالی (Sevdali, 2012) نیز، که به مقایسه زبان یونانی باستان و لاتین پرداخته‌است، نشان می‌دهد که بند متمم کنترلی یک ناگام را می‌سازد و مشاهده می‌کند که در زبان یونانی باستان نیز بند متمم کنترلی در درون گروه متمم‌نما نمایان می‌شده‌است. در زبان فارسی، وجود یک گروه متمم‌نما توسط تقریباً همه زبان‌شناسان حوزه کنترلی زبان

۱. استدلال مربوط داشتن حالت دستوری برای ضمیر مستتر به پیشنهاد یکی از داوران محترم، هنگام داوری به این جستار افزوده و در این‌جا تکرار شد.

فارسی گزارش شده است، (برای نمونه نگاه کنید به آثار هاشمی‌پور (Hashemipour, 1989)، درزی (Darzi, 2008) و کریمی (Karimi, 2008a)). اکنون وجود گروه متمم‌نما و وجود هسته آن (یعنی متمم‌نمای که) پیامدهایی را برای نظریه گام‌ها به همراه دارد. اگر وجود گروه متمم‌نما یک گام به‌شمار آید، همان‌گونه که در نظریه گام‌ها پنداشته شده است، آن‌گاه باید گفت که گروه متمم‌نما با هسته که در ساخت کنترلی زبان فارسی یک چالش برای نظریه گام‌ها درست می‌کند. زیرا ویژگی‌های [شخص] و [شمار] را به‌سادگی از درون بند اصلی به بند متمم انتقال می‌دهد و باین کار یک ناگام را می‌سازد. ولی همین گروه متمم‌نما در ساخت‌های متممی دیگر زبان فارسی یک گام (و یا مرحله) به‌شمار می‌آید و دسترسی به گام بالایی را امکان‌پذیر نمی‌سازد.

بنابراین، گروه متمم‌نما با هسته که در محیط کنترلی یک گام به‌شمار نمی‌آید، ولی همین متمم‌نما در محیط‌های غیرکنترلی گام به‌شمار می‌آید. برپایه این مشاهده‌ها باید گفت که وجود متمم‌نمای که برای نظریه گام‌های چامسکی (Chomsky, 2001, Chomsky, 2008)، به‌طور مشخص برای شرط نفوذناپذیری گام^۱ یک چالش به‌شمار می‌آید. البته، برای چنین مواردی ابتدا از اصطلاح گام ضعیف^۲ (در مقابل گام قوی^۳) بهره گرفته می‌شود، ولی سپس استدلال شد که به‌جای آن از گام و ناگام^۴ استفاده شود. در هر صورت، ساخت‌های کنترلی زبان فارسی یک چالش بزرگی را برای نظریه گام‌ها درست نموده‌اند.

شاید بخشی از راه‌حل برای این چالش، یعنی گامی نبودن یک ساخت کنترلی را بتوان در سرشت متمم‌نمای که دنبال نمود. این متمم‌نما، یک متمم‌نمای عام است و در بندهای گوناگون متممی پدیدار می‌شود. از سوی دیگر، این متمم‌نما هیچ‌گونه تصریفی را که شامل تصریف شخص و شمار شود در فارسی امروزین نمی‌پذیرد. شاید به همین سبب است که دست‌کم ویژگی‌هایی را که ما در ساخت کنترلی از آن سراغ داریم، به‌سادگی از خود گذر می‌دهد، تا هم یک ساخت کنترلی را بسازد و هم یک ساخت غیرکنترلی را.

البته، ایجاد چالش ساخت‌های کنترلی بر نظریه گام‌ها در زبان‌های دیگر نیز گزارش شده است. برای نمونه، سودالی (Sevdali, 2012) گزارش می‌کند که هم ساخت‌های مصدری کنترلی و هم ساخت‌های خودایستای کنترلی در دو زبان یونانی باستان و هم در زبان لاتین دامنه‌های شفاف ایجاد می‌کنند و بدین‌گونه برای نظریه گام‌ها چالش ایجاد کرده‌اند. بررسی بیشتر رفتار متمم‌نمای

1. Phase Impenetrability Condition
2. weak phase
3. strong phase
4. non-phase

که و ارتباط آن با نظریه گام‌ها و نیز برای شرط نفوذناپذیری گام نیازمند کاوش جداگانه است.

۶. نتیجه‌گیری

دستور زایشی همواره تأثیرپذیرفته از ساخت‌هایی بوده است که در زبان انگلیسی و زبان‌های مشابه یافت می‌شده‌اند. یکی از این ساخت‌ها، بندهای کنترلی است که در زبان انگلیسی در بندهای ناخودایستای مصدری جای دارند، ولی در زبانی مانند فارسی در بندهای خودایستای التزامی جای می‌گیرند. دستور سنتی زایشی توان توصیف ساخت‌های کنترلی در بندهای خودایستای التزامی را در زبانی مانند فارسی نداشت. ولی این توان اندک‌اندک از دوره نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی و سپس در برنامه کمینگی تا زمان نگارش این جستار بهبود پیدا کرد. به گونه‌ای که یک بند متممی خودایستا و/یا التزامی می‌تواند همانند بند مصدری، ساخت‌های کنترلی را در زبانی مانند فارسی توصیف نماید. در این جستار استدلال شد که بند خودایستای التزامی در زبانی مانند فارسی ویژگی‌های نحوی-ساخت‌واژی [شخص]، [شمار]، و [زمان] را از خود بروز می‌دهد تا بند متمم همسان یک بند پایه دارای ویژگی خودایستایی شود و با یک بند ناخودایستا و عریان مصدری تفاوت اساسی داشته باشد. سپس، این جستار همسوی با دیدگاه‌های برنامه کمینگی و متفاوت با دوره‌های پیشین دستور زایشی نشان داد که چنین بندی می‌تواند ضمیر مستتر را در جایگاه فاعلی خود، همانند یک بند مصدری بپذیرد. افزون‌بر آن، یک بند متمم خودایستا در زبان فارسی می‌تواند دارای نمود دستوری نیز باشد و چنین بندی در یک گروه نمود التزامی جای گیرد. دیگر اینکه، کاوش کنونی نشان داد که چنین بندی دارای متمم نمای که و گروه متمم‌نما است که یک ساخت عریان مصدری فاقد آن است. برپایه تفاوت‌های ساختاری بالا استدلال شد که دستور زایشی توان توصیف بند متممی از گونه خودایستای التزامی را در ساخت‌های کنترلی اندک‌اندک طی تکامل خود به دست آورد. نخست، در آغاز کار دستور زایشی ادعا می‌شد که ساخت‌های کنترلی ویژه بندهای مصدری است که ساختمانی ناخودایستا دارند. ولی ساخت کنترلی در بندهای خودایستا، آن گونه که در زبان فارسی نشان داده شد، از پیشرفت‌های اخیر دستور زایشی به‌شمار می‌رود. دوم، از آن‌جا که زبان انگلیسی از بندهای متممی التزامی در ساخت‌های کنترلی خود استفاده نمی‌کند، ادعا شد تنها ساخت مصدری است که توان زایش ساخت کنترلی را دارد. ولی دیدیم که ساخت کنترلی خودایستای التزامی در زبان فارسی چنین ادعایی را مورد پرسش قرار داد. سوم، مشاهده شد که ضمیر مستتر تنها در یک بند مصدری واقع نمی‌شود، بلکه می‌تواند در بندهای دیگری همچون بندهای التزامی و بندهای خودایستا نیز بیاید تا وجود ضمیر مستتر را در ساخت خودایستای التزامی، همانند ساخت ناخودایستای مصدری پذیرا باشد و با این کار، انگاره‌های دستوریان سنتی زایشی را

به زیر سوال برود. چهارم، نشان داده شد که ضمیر مستتر در چنین ساختی در زبان فارسی دارای حالت ساختاری و نیز ساخت‌واژی فاعلی است، که با انگاره‌هایی همچون قضیه ضمیر مستتر در تناقض است. پنجم، دیدیم که یک ساخت کنترلی، که در بندهای متممی از گونه خودایستای التزامی واقع می‌شود، دارای فرافکن بیشینه نمود است و چنین بندی در درون گروه نمود التزامی با هسته *be-* جای دارد. سرانجام به سبب داشتن متمم‌نمای که استدلال کردیم که ساخت کنترلی در زبان فارسی دارای گروه متمم‌نما است، ولی استدلال شد که وجود چنین گروه متمم‌نما و هسته آن (یعنی که) در زبان فارسی چالشی را برای نظریه گام‌ها و شرط نفوذناپذیری گام درست می‌کند. چون به سبب عبور ویژگی‌های شخص‌و‌شمار از خود، یک ناگام درست می‌کند که شرط نفوذناپذیری گام را به چالش می‌کشد.

References

- Chomsky, N. (1981). *Lectures on government and binding*. De Gruyter Brill. <https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/9783110884166/html?lang=en>
- Chomsky, N. (2000). Minimalist inquiries: The framework. In R. R. Martin, D. Michaels & J. Uriagereka (Eds.), *Step by step: essays on minimalist syntax in Honor of Howard Lasnik* (pp. 89-155). MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/search-result-list/?keyword=minimalist+inquiries+the+framework>
- Chomsky, N. (2001). Derivation by phase. In M. Kenstovics & K. Hale (Eds.), *A Life in Language* (pp. 1-52). MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7713.003.0009>
- Chomsky, N. (2008). On Phases. In R. Friedin, C. P. Ottero, & M. L. Zubizarreta (Eds.), *foundational issues in linguistic theory* (pp. 133-166). MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7713.003.0009>
- Chomsky, N., & Lasnik, H. (1993). The theory of principles and parameters. In A. v. Joachim Jacobs (Ed.), *Syntax: An international handbook of contemporary research*. Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7713.003.0004>
- Cowper, E. (2016). Finiteness and pseudo-finiteness. In K. M. Eide (Ed.), *Finiteness matters: On finiteness-related phenomena in natural languages* (pp. 47-78). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/la.231>
- Culicover, P., & Jackendoff, R. (2006). Turn over control to semantics. *Syntax*, 9(2), 131-152. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9612.2006.00085.x>
- Darzi, A. (2001). Non-finite control in Persian. *Studies in Linguistic Sciences*, 31(2), 21-32. https://www.academia.edu/100248224/Nonfinite_control_in_Persian
- Darzi, A. (2008). On the vP analysis of Persian control constructions. *Linguistic Inquiry*, 39(1), 103-115. <https://doi.org/10.1162/ling.2008.39.1.103>
- Darzi, A., & Kwak, S. (2015). Syntax and semantics of subjunctive clauses in

- Persian. *Lingua*, (153), 1-13.
<https://doi.org/10.1016/j.lingua.2014.10.003>
- Ghomeshi, J. (2001). Control and thematic agreement. *Canadian Journal of Linguistics*, 46(1-2), 9-40.
<https://doi.org/10.1017/S0008413100017928>
- Gonçalves, A., Santos, A. L., & Durante, I. (2014). (Pseudo-)inflected infinitive and control as Agree. In K. Lahousse, & S. Marzouk (Eds.), *Selected papers from 'Going Romance' Leuven 2012* (pp. 161-180). John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/rllt.6.08gon>
- Hashemipour, M. M. (1988). Finite control in Modern Persian. In H. Borer (Ed.), *Proceedings of the 7th meeting of the westcoast conference of formal linguistics* (pp. 115-128). CSLI Publications.
<https://web.stanford.edu/group/cslipublications/cslipublications/site/0937073407.shtml>
- Hashemipour, M. M. (1989). *Pronominalization and Control in Modern Persian*, [Unpublished doctoral dissertation]. University of California.
<https://www.lib.ir/fa/book/64616980/Pronominalization-and-control-in-modern-Persian/>
- Hiraiwa, K. (2000). Multiple agree and the defective intervention constraint in Japanese. *MIT Working Papers in Linguistics*, 40, 67-80.
<https://web.mit.edu/norvin/www/24.956/Hiraiwamultipleagr.pdf>
- Hornstein, N. (2008). On control. In R. Hendrick (Ed.), *Minimalist syntax*. Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470758342>
- Ilkhanipour, N. (2014). On the CP analysis of Persian finite control constructions. *Linguistic Inquiry*, 45(2), 323-331.
https://doi.org/10.1162/LING_a_00157
- Jackendoff, R., & Culicover, P. W. (2003). The semantic basis of control in English. *Language*, 79(3) 517-556. <https://doi.org/10.1353/lan.2003.0166>
- Karimi, S. (2008a). Raising and control in Persian. In D. S. Gilto (Ed.), *Aspects of Iranian linguistics* (pp. 177-208). Cambridge Scholars Publishing.
<https://www.cambridgescholars.com/product/9781847186393>
- Karimi, S. (2008b). *Word order and scrambling*. John Wiley & Sons.
<https://doi.org/10.1002/9780470758403.ch6>
- Krapova, I. (1998). Subjunctive complements, null subjects and case checking in Bulgarian. *University of Venice Working Papers in Linguistics*, 8(2) 73-93.
- Landau, I. (2001). *Elements of control: Structure and meaning in infinitival constructions*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-011-3943-4>
- Landau, I. (2004). The scale of finiteness and the calculus of control. *Natural Language and Linguistic Theory*, 22(4), 811-877.
<https://doi.org/10.1007/s11049-004-4265-5>
- Landau, I. (2006). Severing the distribution of PRO from case. *Syntax*, 9(2), 153-170. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9612.2006.00087.x>
- Landau, I. (2008). Two routes of control: Evidence from case transmission in Russian. *Natural Language & Linguistic Theory*, 26, 877-924.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9612.2006.00087.x>
- Landau, I. (2013). *Control in Generative Grammar: A research Companion*.

Cambridge University Press.

<https://doi.org/10.1017/CBO9781139061858>

- Landau, I. (2024). Noncanonical obligatory control. *Language and Linguistics Compass*, 18(3), 1-43. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12515>
- Martin, R. (2001). Null case and the distribution of PRO. *Linguistic Inquiry*, 32(1) 141-166. <https://doi.org/10.1162/002438901554612>
- Modesto, M. (2016). Inflected infinitives and restructuring in Brazilian Portuguese. In M. A. Kato & F. Ordonez (Eds.), *The morphosyntax of Portuguese and Spanish in Latin America* (pp. 157-176). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190465889.001.0001>
- Modesto, M. (2018). Inflected infinitives in Brazilian Portuguese and the theory of control. In A. L. Santos, & A. Goncalves (Eds.), *Complement clauses in portugese: Syntax and semantics* (pp. 59-100). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/ihll.17.03mod>
- Motavallian Naini, R. (2011). Finiteness and the empty category in obligatory control constructions in Persian. *Journal of Researches in Linguistics*, 3(2) 85-102. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-2257-en.html> [In Persian]
- Motavallian Naini, R. (2012). Partial control in Persian. *Journal of Researches in Linguistics*, 4(2) 67-71. https://jrl.ui.ac.ir/article_17235_824a7ad7103a3a5bb782f93a9794de6f.pdf [In Persian]
- Motavallian Naini, R. (2015). Distribution of PRO in obligatory control constructions in Persian. *Language Related Research*, 6(1), 253-280. <http://lrr.modares.ac.ir/article-14-2257-en.html> [In Persian]
- Motavallian Naini, R., & Darzi, A. (2010). The minimal distance principle and obligatory control in Persian. *Language Sciences*, 448-50. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2009.08.001>
- Pirooz, M. (2010). Finite control in Persian. In A. Korn, G. Haig, S. Karimi, & P. Samvelliian (Eds.), *Topics in Iranian linguistics* (pp. 183-196). Dr. Ludwig Reichert Verlag. <https://doi.org/10.7817/jameroriesoci.135.1.168>
- Pirooz, M. (2011). Interpretive properties of PRO revisited in Persian. *Journal of Linguistics and Khorasan Dialets*, 3(3), 57-93. <https://doi.org/10.22067/lj.v2i3.15914> [In Persian]
- Pirooz, M. (2016). The case of PRO. *Journal of Language Research*, 8 (18), 23-59. <https://doi.org/10.22051/jlr.2016.2279> [In Persian]
- Pirooz, M. (2021). The classification of the type of embedded clauses in control constructions in Persian. *The Scientific Journal of Language Reseach*, 13(38), 127-156. <https://doi.org/10.22051/jlr.2020.29315.1812>
- Pollard, C., & Sag, I. (1994). *Head-driven phrase structure grammar*. University of Chicago Press. <http://langsci-press.org/catalog/book/259>.
- Quer, J. (2020). The subjunctive. In D. Gutzmann (Ed.), *The Blackwell companion to syntax* (pp. 660-664). Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118788516.sem131>
- Rosenbaum, P. (1967). *The grammar of English predicate constructions*. Cambridge. MIT Press. <https://mitpress.mit.edu/9780262180238/the->

- [grammar-of-english-predicate-complement-constructions/](#)
- Sag, I., & Pollard, S. (1991). An integrated theory of complement control. *Language*, 67(1), 63-113. <https://doi.org/10.2307/415539>
- San Martin, I. (2007). Beyond infinitive vs. subjunctive rivalry. In L. Eguren, & O. F. Soriano (Eds.), *Coreference, Modality and Focus* (pp. 111, 171). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/la.111.09mar>
- Sevdali, C. (2012). Ancient Greek infinitives and phases. *Syntax*, 16(4), 324-361. <https://doi.org/10.1111/synt.12004>
- Sheehan, M. (2018). Control of inflected infinitives in European Portuguese. In A. L. Santos, & A. Goncalves (Eds.), *Complement clauses in Portuguese: Syntax and acquisition* (pp. 27-58). John Benjamins. <https://www.asau.ru/files/pdf/1855541.pdf#page=36>
- Sigurdsson, H. (2008). The case of PRO. *Natural Language and Linguistic Theory*, 26, 403-450. <https://doi.org/10.1007/s11049-008-9040-6>
- Terzi, A. (1997). PRO and null case in finite clauses. *The Linguistic Review*, 14, 335-360. <https://doi.org/10.1515/tlir.1997.14.4.335>
- Witkos. (2010). Movement theory of control and CP infinitives in Polish. In N. Hornstein & M. Polinsky (Eds.), *Movement theory of control* (pp. 154-45-65). John Benjamins <https://doi.org/10.1075/la.154.02wit>
- Wurmbrand, S. (2001). *Infinitives*. Massachusetts Institute of Technology <https://doi.org/10.1515/9783110908329>

